

Svar på remiss avseende strategi för försörjningsberedskap med inriktning på privat-offentlig samverkan - MSB 2021-01459

Kompletterande beskrivning av den önskade utvecklingen

En stor del av nationell samhällsviktig verksamhet bedrivs idag i privat regi. Näringslivet, liksom resten av samhället, har under lång tid levt och verkat under förhållanden där totalförsvaret och försörjningsberedskap inte varit i fokus. Det förändrade politiska läget i omvärlden och Sveriges strategiska läge i Östersjöregionen har påvisat behovet av en återuppbyggnad av det totala försvaret, där näringslivet har en viktig roll. Näringslivets roll att vid förhöjd beredskap och ytterst krig såväl upprätthålla dessa samhällsviktiga funktioner som att förse det civila samhället och det militära försvaret med nödvändiga varor och tjänster för dess överlevnad och funktion kräver förutsättningar och en struktur som ännu inte finns på plats.

Coronapandemin har tydliggjort de sårbarheter som ett beroende av internationella leveranser av råvaror och komponenter ger, även för de varor som produceras inom landet. Försörjningsberedskap som förmåga vid kris, höjd beredskap och krig har traditionellt innefattat centralt styrd distribuerad lagerhållning medan näringslivets förmåga till omställning under pandemin har synliggjort möjligheterna med privat-offentlig samverkan för att trygga den svenska inhemska produktionen av nödvändiga varor. Samhällets förmåga till omställning utesluter dock inte behovet till lagerhållning av kritiska råvaror och komponenter, även om alternativa inhemska råvaror – exempelvis inom livsmedelsförsörjningsområdet – ingår som en viktig del i omställningsarbetet. Samhällets försörjningsresiliens kan också vinna på att inte tidigt låsa in sig vid en specifik försörjningslösning.

Andra åtgärder som behöver vidtas för att försörjningsberedskapen ska kunna förbättras enligt regeringens målsättning

För att säkerställa den nationella förmågan till försörjningsberedskap, framförallt under uppbyggnadsfasen, finns ett behov av ny kunskap med grund i dagens förhållanden där till exempel möjligheterna – och sårbarheterna – med det digitaliserade samhället tas till vara och beaktas. Mycket av denna nya kunskap kommer att behöva tas fram, utvecklas och tillvaratas i samverkan mellan akademi, forskningsinstitut och näringsliv. RISE ser därför Vinnova, som statens innovationsmyndighet, som en lämplig medelsförvaltare och forskningsfinansierare inom detta område, som ett komplement till exempelvis MSB:s anslag 2:4 Krisberedskap. En viktig inriktning för denna forskning är att förutom stödja förmågan till samhällets och näringslivets omställning också innefatta delar som stödjer hela samhällets förmåga att förbereda och rusta mot oväntade och oplanerade händelser utöver kända eller förväntade scenarier. Mycket av dagens civila forskning kan också tillämpas inom strategiskt samhällsviktiga områden men

RISE Research Institutes of Sweden AB

Postadress
Box 857
501 15 BORÅS

Besöksadress
Jonasborgsvägen 26
723 41 Västerås

Tfn / Fax / E-post
010-516 50 00
033-13 55 02
info@ri.se

Detta dokument får endast återges i sin helhet, om inte RISE Research Institutes of Sweden AB i förväg skriftligen godkänt annat.

även för civilsamhällets stöd till den militära sektorn, vilket bör återspeglas i framtida forskningsfinansiering.

En annan viktig del inom samhällets försörjningsberedskap som särskilt bör beaktas är samordning med och anpassning mot den cirkulära omställningen för ett mer hållbart samhälle som nu pågår. I den pågående uppbyggnaden av mer miljöanpassade system bör styrning mot samtidig anpassning mot system som stödjer försörjningsberedskap och totalförsvarsuppbyggnad kunna gynna robusthet och resiliens inom hela samhällssektorn. Exempel på sådana områden är automation, de-lokaliserad elproduktion och nya energibärare för fordon och reservkraft. Strategin för försörjningsberedskap bör således komplettera den omställningsutveckling mot det hållbara samhället som pågår på sådant sätt att båda målen uppfylls med samma, eller en kombinerad, insats.

Under tidigare faser av den pågående pandemin finns exempel på företag som engagerat sig genom produktionsomställning till då kritiska varor, men som förlorat ekonomiskt på insatsen, vilket vid framtida kriser skulle kunna få negativa effekter på det frivilla engagemanget inom näringslivet. Samhället har förändrats sedan tidigare lagstiftning om "krigsviktiga företag" formulerades och det mer komplexa och sammanvävda samhället idag har sannolikt ett större behov av frivilliga insatser, framförallt i underleverantörsleden. Dagens totalförsvarsviktiga företag har också helt andra möjligheter, utmaningar och sårbarheter.

RISE stödjer strategins inriktning att skapa regelverk och ekonomiska incitament för att främja näringslivsengagemang inom området försörjningsberedskap, men poängterar att den utvecklade strategins formuleringar gärna kan förtydliga de incitament som främjar näringslivets engagemang och möjligheter att stödja den nationella försörjningsberedskapen. Att bygga upp denna typ av omställningsförmåga kan också hjälpa näringslivet att lättare anpassa sig, och göra att det enskilda företaget kan hitta alternativa källor till försörjning vid civila krissituationer, där den ordinarie marknaden minskar eller försvinner.

Behovet av att utveckla effektiva samverkansformer innefattar inte enbart stat och näringsliv utan även hela kedjan av stödjande funktioner, exempelvis säkerställande av tillverkade varors funktion och tillförlitlighet. Kvalitetssäkring och regelverk för produkter som produceras i mindre serier, genom additiv produktion eller med andra alternativa metoder är en viktig del av detta arbete.

Under pandemin hade många företag och organisationer, vid omställning till produktion av kritiska varor, initialt svårt att hitta relevant information gällande exempelvis regelverk och krav för den vara de inte normalt producerar. I vissa fall har också företag, som kunnat erbjuda produktion av komponenter som ingår i större system, inte enkelt kunna finna den samarbetspartner som skulle gjort att helheten kunnat uppnås.

Strategin bör kompletteras med en inriktning hur produktionsomställning vid kris, förhöjd beredskap och ytterst krig kan underlättas. Den snabba teknologiska utvecklingen ger stora möjligheter till att nyttja additiv tillverkning och alternativproduktion för att snabbt komma igång exempelvis för att producera kritiska komponenter eller för att påbörja tillverkning i mindre serier i väntan på att en större produktionsomställning genomförs. Motsvarande inriktningsbeslut behövs för flertalet sektorer och en kartläggning av såväl kritiska varor och tjänster, som inventering av möjliga produktionsanläggningar och omställningsförmåga behöver genomföras. Detta kommer att stödja den övergripande kunskapen om importerade varor och produkter som kan behöva ersättas nationellt och ge näringslivet tid att förbereda en produktionsomställning i förväg.

Återigen påpekas dock behovet av att hitta strukturer för att bygga förmåga att hantera nationella oönskade händelser oberoende om dessa utgör en civil krissituation, förhöjd beredskap eller krig. Det traditionella arbetet med att kartlägga, förutse och minimera framtida scenarier, bygga robusthet och motståndskraft bör genomföras på ett sådant sätt att det kan

kombineras med en uppbyggnad av förmågan att operera, fatta beslut och prioritera i radikalt överraskande och osäkra situationer.

En viktig och till stora delar outnyttjad resurs som inte nämns i strategin är de oorganiserade frivilliga som bland annat under den pågående pandemin velat ställa tid och engagemang till förfogande. Idag pågår forskning kring hur sådana resurser bäst tas till vara och trenden att redan etablerade frivilligorganisationer expanderar fortsätter. Strategier för hur denna resurs bäst aktiveras, leds, nyttjas, och underlättas bör på sikt utvecklas.

Behov av stöd för att kunna arbeta vidare utifrån målsättningen i strategin

RISE har genom sin roll som testinstitut, Anmält organ, och länk mellan samhälle och näringsliv, en god överblick över den nationella produktionskapaciteten och har under pandemin kunnat fungera rådgivande i frågorna. Det finns dock ett behov av ett tydliggörande av strukturer och ansvarsområden för detta stöd till näringslivet. Ett sammanhållet, effektivt och lättillgängligt stöd både i fredstid och vid förhöjd beredskap ger goda förutsättningar till förberedande och förebyggande åtgärder inom näringslivet som säkrar produktionskapaciteten och därmed tillgången på kritiska varor och produkter när behovet uppstår.

Då samhället och förutsättningarna i grunden har förändrats de senaste decennierna finns, precis som anges i förslaget till strategi, ett behov av stöd inom flera områden. Ett viktigt område där den nya generationens totalförsvarsviktiga företag behöver stöd, är i de delar av beredskapsprocessen där det ska säkerställas att kritisk personal inklusive stödfunktioner och ledning för att genomföra uppgiften finns på plats och inte har krigsplacerats inom andra funktioner och sektorer. Erfarenheterna av krigsplacering är få och beredskapsorganisationer inom dessa företag är inte uppbyggda.

När många nya företag och organisationer i större omfattning involveras i och utgör en resurs för det sammanhållna totalförsvaret ökar också behovet av fungerande säkra kommunikationer, signalskydd och skydd av samhällsviktig verksamhet. I och med att den omarbetade säkerhetsskyddslagen (2018:585) trädde i kraft har ansvaret för de enskilda organisationerna som bedriver verksamhet av betydelse för Sveriges säkerhet förtydligats, men behovet av stöd för att säkerställa och verifiera att kraven uppfylls är stort.

Idag saknas också stöd i OSL (2009:400) för stora delar av samhällsviktig och samhällskritisk verksamhet som inte omfattas av säkerhetsskydd. I samband med att fler företag och organisationer involveras i totalförsvarsarbetet finns ett behov av att skydda information även om det inte enskilt utgör försvarssekretess 15 kap 2§ eller faller under 18 kap 8§ eller 13§ avseende säkerhets- eller bevakningsåtgärder respektive risk- och sårbarhetsanalyser. I samband med att fler företag och organisationer involveras i totalförsvarsarbetet finns ett behov av att skydda enskilda eller delar av informationsmängder som, vid avbrott eller påverkan på leveranser, tjänster och funktion skulle få konsekvenser för samhället, dock inte på nationell nivå. Ett juridiskt stöd för att skydda arbetet med att stärka robustheten, kontinuitetshantering och att hantera händelser kring samhällsviktig verksamhet hade underlättat för många parter.

Då säkerhetsskyddslagstiftningen hanterar samhällsviktig verksamhet på nationell nivå omfattas informationen av krav på säkerhetsskydd och därmed måste också kommunikationerna om dessa uppgifter ges erforderligt signalskydd. Strategier för hur dessa säkra kommunikationer ska åstadkommas behöver utvecklas samt specifikt innefatta kommunikationen mellan myndigheter och näringsliv som är involverade i försörjningsberedskap och totalförsvarsplanering. För statliga bolag bör möjligheterna att även

använda SGSI ^[1] utredas, då behovet att skydda samhällsviktig information, som inte är säkerhetsskyddsklassificerad, stadigt växer.

^[1] Swedish Government Secure Intranet